

Monumentenzorg provincie Noord-Holland

17-4-1997

OBJECTGEGEVENS

Wierdijk langs zuidkust Wieringen

OBJECT: 00729
STATUS: P

PLAATSELIJKE AANDUIDING

Gemeente : Wieringen
Adres : Nvt

KADASTRALE AANDUIDING

Gemeente : Wieringen
Sectie : E
Nummer : 330, 702, 955, 1073
Sectie : F
Nummer : 192, 338, 1099

INLEIDING

WIERDIJK, in aanleg 16de eeuws. Na de stormvloed van 1514 werd octrooi verkregen voor de aanleg van een wierdijk langs de zuidkust van Wieringen. Midden 16de eeuw was de zuidelijke dijk gereed. In de loop der decennia werd de dijk door een aantal zware stormen beschadigd. In 1541 ontstond door bedijking de polder Nieuwland, waardoor het oostelijk gedeelte van de wierdijk aan de zeewaterkering onttrokken werd. Gedurende de periode 1683-1846 was Nieuwland geïnundeerd en functioneerde de gehele zuidelijke wierdijk weer als zeewaterkering. Na de hernieuwde bedijking van de polder Nieuwland bleef het gedeelte wierdijk, genaamd Oosterlanderdijk en Horndijk, behouden als tweede waterkering. Door de inpldering van de Wieringermeer, de aanleg van de Afsluitdijk en het dijkvak Amsteldiep verloor omstreeks 1930 ook het wierdijkgedeelte tussen de aansluiting Nieuwlanderdijk en De Haukes de zeewaterkerende functie. van west naar oost heeft de wierdijk het volgende verloop:

- a. De Haukes-haven naar aansluiting Poelweg (kad. E 1073),
- b. aansluiting Poelweg naar De Hoelm (kad. E 702)
- c. De Hoelm naar aansluiting Zuiderkoogweg (kad. E 330),
- d. aansluiting Zuiderkoogweg via aansluiting Nieuwlanderdijk naar aansluiting Burgerweg (kad. E 955),
- e. aansluiting Burgerweg tot dijkgedeelte ter hoogte van de Kleiterweg (kad. F 1099),
- f. dijkgedeelte ter hoogte van de kleiterweg tot aansluiting Akkerweg (kad. F 338),
- g. aansluiting Akkerweg naar aansluiting van de Nieuwlanderdijk (kad. F 192).

De totale lengte van de dijk bedraagt ongeveer acht kilometer.

OBJECTBESCHRIJVING

Omschrijving

De wierdijk bestaat uit een aarden dijklichaam met aan de V-vormige zeezijde een verticale wierriem, steunend tegen het grondlichaam van de dijk. In het navolgende wordt de toestand weergegeven waarin de wierdijk thans verkeerd, beschreven van west naar oost (betreffende dijkgedeelte; lengte bij benadering; kadastrale aanduiding; toestand):

- a. aansluiting De Haukes-haven - De Hoelm; 1200 m; E 1073 en E 702; in authentieke staat behouden;
- b. dijkgedeelte ten oosten van De Hoelm; 500 m; E 330; geheel begroeid en aan zeezijde afgeschuind geraakt;
- c. middengedeelte E330; 900 m; E330; aanzijde versterkt met eenstrook betonelementen;
- d. oostelijk gedeelte 330; 450 m; 330; in authentieke staat behouden;
- e. dijkgedeelte ten oosten van aansluiting Zuiderkoogweg; 150 m; E 955; in authentieke staat behouden;
- f. het hier op volgende dijkgedeelte; 375; E 955; meer begroeid en aan zeezijde afgeschuind geraakt;
- g. het hier op volgende dijkgedeelte; 100 m; E 955; in authentieke staat behouden;
- h. het hier op volgende dijkgedeelte tot aansluiting Nieuwlanderdijk; 375 m; E 955; aan zeezijde afgeschuind geraakt en met betonelementen versterkt;
- i. aansluiting Nieuwlanderdijk tot aansluiting Burgerweg; 1400 m; E 955; in authentieke staat behouden;
- j. aansluiting Burgerweg tot aansluiting Nieuwlanderdijk; 3500 m; F 1099, F 338, F 192; aan zeezijde afgeschuinde dijk.

Waardering

De wierdijk is van algemeen sociaalhistorisch belang:

- als vrijwel authentiek gebleven -en daardoor zeldzaam geworden- element uit de geschiedenis van de waterbeheersing in Noord-Holland;
- als één van de oudste, overgebleven dijktypen in Noord-Holland.

De wierdijk heeft een beeldbepalende functie in en nabij de buurtschappen De Haukes en De Hoelm. De wierdijk vormt een beeldondersteunend onderdeel van het Wieringer landschap.

Tot het hiervoren genoemde monument behoort al hetgeen door bestemming of anderszins rechtens onroerend is.

Bronnen / Literatuur

Bijlage: De Wierdijken van Wieringen

Wierdijken bestaan uit een aarden dijklichaam met aan de zeezijde een verticale wierriem, steunend tegen het grondlichaam van de dijk. De aanlegbreedte van de wierriem onder water is altijd breder dan de bovenbreedte, het geheel variërend van 2 tot 7 m. dikte. De hals en de kruin van de aarden dijk worden hellend naar de landzijde aangeled om het hemelwater en het overslaande water af te voeren en zodoende werking van het grondlichaam te voorkomen¹. Het wier dat voor deze dijken gebruikt werd, "... een seecker kruid, en geheeten is wier, dat welck te wassen pleecht ende noch eensdeels wassende is in den Wert van de Zuyderzee ..." ² is eigenlijk een soort zeegras (Zostris Marina) dat op de talrijke

¹ W. Barentsen, De zeedijk, van zijn ontstaan tot het jaar 1730, in Otter (45(1961) nr. 9 pag. 200.

² J.T. Bremer, Wieringerlant, dl.1, p.97.

slikplaten in de Waddenzee groeide. Nadelen van de wierdijk waren dat bij storm het overslaande water in de voeg tussen de aarden dijk en de wierriem drong, waardoor de wierriem naar buiten werd gedrukt, steeds meer voorover helde en tenslotte in zee viel. Kruiend ijs kon eveneens veel schade aan de wierriem veroorzaken. Bovendien konden bij storm de golven ontgrondingen te weeg brengen aan de teen van de wierriem. Om dit te voorkomen werden sinds het einde der 16de eeuw vaak krebblingen gemaakt, bestaande uit gesloten of uit elkaar geplaatse rijen korte palen, op enkele voeten uit de wierriem en evenwijdig aan de dijk ingeheid. De ruimte tussen de palenrijen werd opgevuld met sparren en verzwaard met stenen. Voor de dijkbouw waren grote hoeveelheden wier nodig, daar de wierriem door zijn eigen gewicht inklonk en dus jaarlijks opgehoogd moest worden. De ouderdom van de wierdijken gaat vermoedelijk terug tot het einde der 13de eeuw, getuige een wervondst onder de dorpsstraat van Barsingerhorn. Dit dorp was namelijk ooit gelegen aan de Westfriese omringdijk, welke dijk later binnendijk is geworden³. In 1319 vinden we dan het eerste schriftelijke bewijs van het bestaan van wierdijken, wanneer de bisschop van Zuden, een raadsheer van de Graaf van Holland voorschriften geeft voor de dijkage van West-Friesland: "In 't eerst zeggen wij dat elc man in Vriesland sinen diic maken sal, sine hoghe en sine viercant ende sine brede, met aerde den aerddiic ende met weer(wier) den weerdiic"⁴. Wierdijken werden gemaakt aan de zeezijde van West-Friesland, rondom het eiland Wieringen, rondom Texel, bij een gedeelte van de Helderse zeewering en, buiten Noord-Holland, gedeeltelijk als zeewering van het voormalige eiland Schokland⁵. Het betrof altijd locaties waar niet voldoende voorland aanwezig was om een aarden dijk te leggen. Het eiland Wieringen bestaat voor het grootste gedeelte uit hoog land, in de IJstijd gevormd keileem met daartussen en aan de randen ingedijkt laag, de kogen of polders, te weten de Westerlanderkoog, de Hoelmerkoog, de Hippolytushoeverkoog, de Oosterlander-Stroeërkoog, de Marsen en de Grebamanskoog⁶. Oorspronkelijk waren er voor de hoge gedeelten geen dijken nodig. De vrije delen waren bedijkt met wierdijken en op plaatsen waar nog voldoende voorland aanwezig was met aarden dijken⁷. Deze dijken braken echter herhaaldelijk door en het land inundeerde zo vaak, dat het gedeeltelijk onbruikbaar werd en de eigenaren inkomsten moesten derven. Aangezien de eigenaren niet alleen verhoefdslaagd waren in de dijk, d.w.z. dat ze naar rato van hun stuk land bepaalde dijkvakken moesten onderhouden, maar ook veelal

³ W. Barentsen, a.w. Pas. 201.

⁴ Archief van de Graven van Holland, nr 324, folio 11.

⁵ W.T. Bremer, a.w. p.200.

⁶ J.R. Bremer, a.w. dl.1, p.95-96.

⁷ op 15 december 1424 geeft hertog Jan Beieren aan Allart Dirksz. Het bevogelen en gebruiken van de waart en het voorland gelegen aan de zuidzijde van Wieringen in de zee.

vertegenwoordigd waren in het eilandsbestuur. Werden zij vaak nauwelijks of in het geheel niet door het schepencollege veroordeeld in de boeten voor nalatigheid of verwaarlozing van het dijkonderhoud die de schout hen als dijkgraaf oplegde. Het resultaat was en bleef een aantal gebrekkige dijken die voortdurend doorbraken.

De stormvloed van 1514 veroorzaakte zoveel schade aan de eilandsdijken dat de bewoners van Wieringen uiteindelijk met elkaar overeenkwamen "dat het landekijn dicht ende bedijct soude moghen worden" en dat zij hiertoe de vervallen zuiddijk door een nieuwe wilden vervangen. Daar deze hier en daar over buitendijks land geprojecteerd werd, dat als aanwas tot de kerizerlijke domeinen behoorde, moest men hiervoor bij keizer Karel V octrooi aanvragen, dat 6 maart 1515 verkregen werd op voorwaarde dat eerst de dijken aan noordzijde hersteld zouden worden. De nieuwe dijk legde men vanaf het westen naar het oosten, met de hoge gronden die geen bescherming behoeften als steun- en aanhechtspunten zoals de Hoelm, Campe, Cleverstee en de Horn van Gest in het oosten. De dijk zelf zou een glooidijk, een aarden dijk zijn, "beneden breet ende boven smaelder naer eysch van de werken" waar dit mogelijk was. Met andere woorden, er was aan deze kant van het eiland nog voldoende voorland aanwezig om aarden dijken op te werpen. Alleen ten noorden van Den Oever was het noodzakelijk een wierdijk te maken⁸. In 1541 bleek dat deze wierdijk bij Den Oever nog niet gereed was. Overeengekomen werd toen tussen de inwoners van Den Oever en die van de rest van het eiland dat eerstgenoemden hun wierdijk alsnog zouden maken en dat laatstgenoemden daar nog een wierdijk voor zouden leggen, door hen ook verder onderhouden⁹. In datzelfde jaar werden ook de slikken ten zuidoosten van Wieringen bedijkt en ontstond de polder Nieuwland¹⁰.

In de loop van de 16de eeuw verdween veel van de buitendijkse oever door stroomschuring, ondermeer als gevolg van de bedijking van de zijpe. In 1610 stortte zelfs een deel van de buitenste dijk bij Den Oever in zee. Een inspectietocht uit 1627 geeft vervolgens uitvoerige aanwijzingen over de aard der eilandsdijken. De noordoever bestond toen gedeeltelijk uit aarden "met soden belegt" en gedeeltelijk uit wierdijken. Ook voor de hoge gronden aan deze zijde, waar tot nu geen dijken waren besloot men aarden dijken te leggen. Op sommige punten waren paren palen voor de wierdijk geplaatst om de stroom te breken. Ook de zuidoever bestond deels uit aarden en deels uit wierdijken. De Horndijk, sinds de inpoldering van het Nieuwland binnendijk geworden, werd desondanks op hoogte gehouden¹¹. In 1683 moest bovengenoemde polder echter weer aan de zee worden prijsgegeven en werd de Horndijk weer

⁸ H. Schoorl, De dijken van Wieringen in de eerste helft van de 16de eeuw, in Regonaal-historisch tijdschrift Holland, 9 (1977), p.159-160.

⁹ Inventaris archief Wieringen, nr. 15.

¹⁰. Inventaris archief Wieringen, nr. 18.

¹¹. Inventaris archief Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier nr. 13p.

zeewaterkering. Honderd jaar later, in 1756, bleek het eiland hoofdzakelijk omgeven door wierdijken, beschermd door palenrijen of keistenen ervoor, met 17 wierhoofden om de stroom te breken. Eveneens in 1756 vernielde een zware storm de dijken van het eiland. Daar de financiën voor het herstel ontbraken, richtten de bewoners van het eiland zich tot de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier met het verzoek om subsidie. Deze subsidie werd alleen gegeven als de dijk, die tot nu toe verstoeld was, onder gemeenschappelijk beheer kwam. Drie nieuwe aarden inlaagdijken werden gelegd, één bij Westerland, één tussen Hippolytushoef en het Stroe en één tussen het stroe en Oosterland¹². Vanaf deze tijd is het dijkbeheer op Wieringen altijd zwaar gesubsidieerd geweest door de Staten van Holland. Na de zware stormen van 1775 en 1776, die veel schade aan de eilandsdijken toebrachten, droegen de Staten aanzienlijk bij in het maken van een nieuwe zeewering aan de noordelijke oever, vanaf het Noorderhoofd bij Den Oever tot en met de Normerdijk, bestaande uit een steenglooiing met paal- en andere zeewerken. Vijfentwintig jaar later werd door hen bepaald dat deze zeewering tot de Westerlandse zeedijk moest worden uitgebreid, op kosten van 's lands kas. Het toezicht hierop en het onderhoud hiervan werden opgedragen aan de Gecommitteerde Raden¹³. Naderhand zijn deze werken in beheer en onderhoud bij Rijkswaterstaat gekomen. De overige dijken van het eiland, van het Noorderhoofd bij Den Oever zuidwaarts tot aan de Horndijk en verder naar het westen tot aan de Westerlandse dijk werden door het eiland zelf onderhouden en waren in bovengenoemde periode wierdijken met en zonder steenglooiing ervoor. Eind 19de eeuw waren er aan de zuidelijke oever maar enkele stukken wierdijk met steenglooiing over, nl. ten zuiden van het Zuiderhoofd bij Den Oever tot aan de Stontelerdijk, een gedeelte Hippolytushoeverdijk en een gedeelte Hoelmerdijk, Sinds die tijd is hier niet veel verandering in gekomen. Na de herdijking van de polder Nieuwland en de inpoldering van de Wieringermeer heeft men de steenglooiingen verwijderd. In 1846 werd de in 1683 geïnundeerde polder opnieuw bedijkt, samen met andere gronden. De nieuw polder kreeg de naam Waard-Nieuwland. De dijken die het nieuwe land beschermden waren aarden dijken met wierhoofden ervoor om aanslibbing te bevorderen. De Horndijk, Oosterlanderdijk, Stoeërdijk en Hippolytusheeverdijk werden binnendijken. Niet alleen uit cultuurhistorisch oogpunt, maar ook floristisch zijn de wierdijken zeer waardevol. Er komen enkele plantensoorten op voor die in Nederland zeer zeldzaam zijn, zoals de Vogelpootklaver en de orchidee Harlekijn. De Tengere Distel is zelfs uniek. Het is namelijk een soort met een verspreidingsgebied dat eigenlijk ten zuiden van ons land ligt. Vermoedelijk komt deze plantensoort op Wieringen voor vanwege de wel zeer aparte bodemstructuur van de Wierdijk¹⁴.

¹²Inventaris archief Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier nr 120.

¹³. Toelichting bij het Statenbesluit van 10 november 1882, Prov. Blad 1883, nr. 6.

¹⁴ R. Zielman, Floristisch rapport over wierdijken op Wieringen.